

Kritika kao stvaralačka akcija

Kada mislim o funkciji i smislu kritike, te probleme indirektno povezujem sa problemima, uslovno nazvane, najmlađe književne generacije. Postoji, naime, jedna generacija pesnika, pripovedača, kritičara koja se nalazi van časopisa, van programa izdavača, generacija koja se zbog toga nije još u potpunosti ni konstituisala. Ona nema svoju kritiku i svoju teoriju, što znači da nema svoj literarni program, koji bi bio relativno isti u orijentaciji svakog pripadnika ove moguće generacije stvaralaca. Da bi se mladi stvaraoči, koji sada objavljuju svoje prve knjige, potpuno generacijski oformili, neophodno im je potrebno jedno književno glasilo, gde bi mogli da počnu sa izgrađivanjem svog programa delovanja. Takvog jedinstvenog glasila kod nas nema, a ova vladajuća kulturna klima ne daje nikakve nade da će u skoroj budućnosti i biti. Ovako je mladi stvaralac prepušten samom sebi, pojavljuje se s vremena na vreme tu i tamo, i odmah, na početku svog umetničkog bivstvovanja osuđen je da se povinuje izvesnim zahtevima van sfera njegovih duhovnih interesovanja. Skoro svi mladi stvaraoči, koji bi mogli da se oforme u jednu generaciju, i u okvirima te generacije mogli bi da stvaraju ako ne na istim, onda bar na približno istovetnim teorijskim postavkama, skoro svi ti mladi ljudi, iz svih jugoslovenskih kulturnih centara, nalaze se sada na jednoj bitnoj prekretnici u njihovom životu i stvaralaštvu, prekretnici koja je pitanje ne samo opstanka individualnog, već opstanka cele jedne, ponavljam, još nekonstituisane generacije stvaralaca. Za jedna javna glasila postali su već stari, konkretno za studentske i omladinske časopise u kojima su najčešće delovali; a za druge, za književnost ili umetnost specijalizovane publikacije, još uvek su mladi, a to znači da u njima nemaju dovoljno mesta. Bar ne toliko, da bi u njima mogao da se dovrši proces njihovog stvaralačkog konstituisanja. Zbog toga neumoljivo iskrsava problem potrebe jednog časopisa koji bi postao tribina javljanja ovih stvaralaca, i to tribina šireg, jugoslovenskog karaktera, jer ni jedna generacija do sada nije imala takvih preduslova kao ova da prebrodi nacionalne ograničenosti i da preraste u celojugoslovensku. Došlo je već vreme da se povede računa i o tešnijem uzajamnom prožimanju kultura naroda i narodnosti, i da se prevaziđe praksa da, na primer, o kulturama mnogobrojnih naših nacionalnosti, ništa ne znamo. Jer su one deo ovog našeg, jugoslovenskog, prostora i trenutka, ove

duhovne klime — to najbolje znaju i osećaju stvaraoči na jezicima nacionalnosti. A jezičke barijere nisu nepremostive, kao što na prvi pogled izgledaju. Krajnji cilj kod teorijskog oformljivanja ove generacije trebalo bi da bude baš ovo prožimanje duhovnih proizvoda svih stvaralaca, bez obzira na jezik i nacionalnost.

Kritika bi trebalo pri ovom oformljivanju da bude jedan od najznačajnijih faktora, naravno, ako podrazumevamo stvaralačku kritiku, koje kod nas skoro da i nema. Naša kritika, i društvena i umetnička, najčešće je po svojim osnovnim kvalifikativima pratilačka kritika i u tom pratilačkom svom opredeljenju ona je najčešće konkretno primenjena, čak do banalnosti. Kao takva, ona neophodno iziskuje svoju renesansu. Samo, postavlja se pitanje na kakvim normama treba da se bazira jugoslovenska savremena kritika, kad je poznato da ni jedan kritički metod nema kod nas svoje dublje tradicije. Prihvatamo, bezrezervno, sve, direktno ga presađujemo sa drugih duhovnih područja u ovu našu još uvek nerazvijenu duhovnu sredinu. Naša kritika, bukvalno reče-

ve: **Estetska funkcija, norma i vrednost kao socijalni faktori** — tako, u tom smeru, trebalo bi da bude orijentisana i naša umetnička kritika. Ona najčešće ignoriše taj socijalni faktor, smatra ga nebitnim i za samu umetnost drugostepenim. Jer pomalo je problematično što eminentni beogradski kritičar smatra da je polaskan kada mu jedan Amerikanac, proučavalac naše književnosti, kaže da se u njegovom delu ne oseća da je član Saveza komunista. Iz tog shvatanja proizilazi i izaći će totalan poraz naše kritike, u nje-mu se skriva njena pratilačka sudbina. Nije moguće pomiriti se s takvim obeležjima savremene kritike, kritike koja nastaje istovremeno kad i umetnička dela. Ako pitanja valorizacije i revalorizacije definitivno ostavimo istoriji umetnosti, postavlja se problem kako treba da se odredi savremena umetnička kritika prema savremenim umetničkim delima. Smatram da su kritika i umetničko delo dve potpuno ravnopravne duhovne delatnosti, i da je već prevaziđeno školsko shvatanje mesta i uloge kritike na sredini između nauke i umetnosti. I svakako nije od veće i presudne važnosti dvoumljenje šta se prvo javlja: kritika ili njen objekat, umetnost. S druge strane pak, prejudicirano je shvatanje da kritika treba da daje nekakve smernice i uputstva za umetničko stvaralaštvo. Ako se takva kritika nekada i pojavila, ona nije imala većeg značaja po razvitak umetnosti, i ja bar ne znam ni jedno delo od nesumnjive vrednosti koje je rađeno prema takvim uputstvima. Kritika i umetnost prožimaju se u jednom sasvim drukčijem odnosu: savremena umetnost fundirana je na izvesnim teorijskim predznanjima koja su opšta, i svoj specifikum dobijaju u umetničkoj transformaciji. Naravno da ona ne mogu biti vanvremenska i a-istorijska, dakle, ne-istorijska, i tu se stiču, ili odavde polaze pravci kritike i umetnosti: u vremenskoj odredbi konkretne duhovne atmosfere. Zato umetnička kritika ne bi trebalo da se otuđuje od socijalne datosti, kao što se, u većini slučajeva, ne otuđuje ni samo umetnost. Da bi kritika prestala da bude društveni i umetnički arbitar i da bi postala rezonator celokupnih duhovnih zbivanja, od potrebe je prevazići postojeća shvatanja o njoj, prema objektu posmatranja, podređenoj ulozi. I u ovim našim uslovima, u kojima nema ni prakse ni mogućnosti sazrevanja za pisanu reč, i gde se još uvek sazreva kroz pisanu reč, tu reč treba dati i onima koji na takvo sazrevanje reflektiraju.

no, raspeta je između impresionističkih bavljenja umetnošću i čisto akademskih analitičkih proučavanja. Ostali kritički metodi koji se tu i tamo javljaju mahom su uskog delokruga i kratkoga veka. Ubeden sam da kritika, kao duhovna delatnost, mora da ima nacionalno obeležje, kao što je, na primer, od kultura koje ja malo bolje poznajem, savremena češka i slovačka kritika bazirana na tradicijama strukturalizma koji je ponikao na njihovom tlu i koji je iscrpno teorijski u svojim estetskim raspravama obrazložio Jan Mukarovski. Kao što češki kritički strukturalizam podrazumeva prisustvo socijalne komponente, što se očito vidi i iz jedne studije Mukarovskog koja se zo-

MIHAILO
HARPANJ